

УДК 338.246.025.2

О.М.ДЕГТЯРЬОВА

*Національний транспортний університет, м.Київ***ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ МОНІТОРИНГУ
ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ**

Пропонується системний підхід до визначення ефективності моніторингу фінансово-економічної діяльності підприємств і основні системні критерії його оцінки, визначені основні чинники та показники ефективності моніторингу. Запропоновані методичні підходи можуть використовуватися для кількісної оцінки ефективності роботи, стимулювання ревізорів і інспекторів, окремого відділу та органу контролю, аудиторських направлень.

Формування в Україні соціально орієнтованої ефективно функціонуючої економіки, забезпечення інноваційно-технічного шляху її розвитку можливо за умов наведення порядку в країні та забезпечення нормального проходження економічних, соціальних і правових реформ. Як свідчить практика, справді сильною є та держава, яка не тільки приймає прогресивні державні рішення, а й забезпечує ефективний контроль за їх виконанням.

З метою інформаційного забезпечення аналізу поточної ситуації, прийняття ефективних управлінських рішень, прогнозування динаміки загальної ситуації для визначення майбутніх позитивних або негативних тенденцій, що вимагають корегування з боку підприємств, та недопущенню незаконних операцій проводиться моніторинг фінансово-економічної діяльності підприємств. Для України цей моніторинг є новим діловим інструментом розвитку бізнесу та фінансового контролю. Але застосування такої форми контролю органами виконавчої влади та в управлінні фінансово-господарської діяльності вітчизняних підприємств ще не знайшло належного застосування, тому що попит на неї часто переважає над наявністю знань у цій сфері. На сьогодні науково обґрунтованої вітчизняної методики моніторингу фінансово-економічної діяльності підприємств як форми фінансово-економічного контролю в Україні немає. В існуючій практиці найчастіше використовуються тільки елементи моніторингу. Будь-які дослідження з питання розробки методичного інструментарію оцінки ефективності моніторингу практично відсутні.

Ефективність моніторингу – складна та суперечлива економічна категорія. Справа в тому, що категорія ефективності моніторингу в цьому випадку має подвійне тлумачення: ефективність використання наявних ресурсів підприємства (в тому числі бюджетних засобів); ефективність самого моніторингу. Серед проблем, пов'язаних з прове-

денням моніторингу, центральне місце займає саме проблема ефективності.

Водночас, важливими стають питання оцінки ефективності органів контролю. Обсяг завдань, які покладаються на органи контролю, зумовлює використання широкого спектру критеріїв при оцінці їхньої ефективності. Тому необхідна розробка комплексної науково обгрунтованої методики оцінки ефективності фінансово-економічного контролю, результати якої сприятимуть забезпеченню неупередженою інформацією усіх зацікавлених осіб.

Але незважаючи на очевидність та актуальність теми, вона ще не отримала адекватного відображення в науковій літературі, що пов'язано з низкою причин. З одного боку, така ситуація зумовлена існуванням різних базових підходів до визначення ефективності, що ускладнює розуміння суті цієї категорії. З іншого боку, серед науковців поки що відсутня однастайна думка щодо можливості оцінки (розробки методики) ефективності фінансово-економічного контролю. Однак на сьогоднішній день інтерес до питань ефективності фінансово-економічного контролю у вітчизняній науці зростає, що підтверджується існуванням значної кількості досліджень з обраної тематики.

Проблема розробки методичного інструментарію оцінки ефективності моніторингу фінансово-економічної діяльності підприємств, на жаль, не приділено достатньої уваги з боку науковців України та країн СНД. Розгляду деяких питань визначення ефективності державного управління були присвячені праці науковців та практиків, зокрема, таких як Г.Атаманчук, О.Кулинич [1, 3] та ін. Ними досліджуються питання з визначення оптимальних критеріїв оцінки ефективності державного управління. Але запропоновані методи оцінки ефективності фінансово-економічного контролю досить громіздкі і недостатньо систематизовані. Адже наявність великої кількості критеріїв (показників) дещо ускладнює роботу, пов'язану з оцінкою ефективності, і не дає можливості прийти до більш-менш точного та загального показника, який би свідчив про певний рівень ефективності роботи контролюючих органів. Тому в кінцевому результаті необхідно приділяти більше уваги розробці показників оцінки ефективності контролю та їх застосуванню у комплексному вигляді, намагатися вивести комплексний критерій, який би дав можливість не лише визначити рівень ефективності фінансового контролю, але й порівняти його у різних органах влади чи регіонах [2].

Аналіз публікацій та останніх досліджень дозволив виявити відсутність наукового супроводу, що дозволяє всебічно та системно розглядати поняття ефективності моніторингу фінансово-економічної дія-

льності підприємств.

Отже наше завдання – обґрунтування методики визначення системної ефективності моніторингу фінансово-економічної діяльності підприємств та формування інструментарію для її досягнення.

Проблема ефективності фінансово-економічного контролю на сьогодні посідає одне з перш місць. Найновітнішою прогресивною формою такого контролю, який дозволяє взаємоузгодити інтереси окремого підприємства і держави в цілому, є моніторинг фінансово-економічної діяльності підприємств. Причому варто звернути увагу, що в загальноприйнятому значенні контроль і моніторинг являють собою два єдиних за метою, але різних за формами здійснення процеси.

Для формування моделі ефективного моніторингу фінансово-економічної діяльності підприємств важливе значення має саме визначення ефективності та її критеріїв. Є помилковим ототожнювати «ефективність» з «ефектом». Ці два поняття походять від одного кореню латинського слова *Effectus* (результативність, дієвість), проте зміст їх різний.

Ефект характеризує кінцевий результат дії або процесу, ефективність – ступінь досягнення обраної мети. Ефект є властивістю будь-якої дії або процесу, який би не був результатом (позитивний чи негативний), ефективність має місце там, де є цілеспрямованість дії або процесу.

Ефект – величина абсолютна, ефективність – завжди величина відносна, оскільки при її визначенні співвідносять або результат і цілі, або отримані позитивні результати і можливі негативні результати. До речі саме цілеспрямованість дії або процесу дозволяє віднести ефективність до категорії управлінських рішень.

На нашу думку, ефективність моніторингу – це міра адекватності досягнутих під час проведеного дослідження результатів наміченим цілям, відповідність потребам суспільства, ступінь наближення результату до цілі з одночасним урахуванням виробничих витрат (часу, матеріальних і грошових коштів, трудових ресурсів тощо).

Системна ефективність моніторингу фінансово-економічної діяльності підприємств є множиною взаємопов'язаних показників, які розраховуються за документами бухгалтерської та внутрішньої звітності. Ефективність моніторингу визначається такими основними показниками: витрати на проведення моніторингу (V_m); обсяг виявлених незаконних витрат, коштів нецільового використання, недостач, безпідставного списання й привласнення готівки, цінних паперів, товарно-матеріальних цінностей, а також сум недонарахованих податків та

зборів (V_b); обсяг відшкодованих незаконних витрат: обсяг повернутих до бюджету коштів нецільового, незаконного витрачання, донарахованих платежів, штрафних санкцій, відшкодованих нестач, розтрат, крадіжок (V_p); обсяг додаткових коштів, одержаних у результаті покращення об'єкту моніторингу фінансово-економічної діяльності підприємств (V_d); час, витрачений на підготовку моніторингу (t_1); час, витрачений на збір інформації (t_2); час, витрачений на обробку та аналіз інформації (t_3); час, витрачений на прийняття рішення за наслідками дослідження (t_4); час, витрачений на реалізацію результатів моніторингу (t_5); рівень відшкодування незаконних витрат (R_1); рентабельність моніторингу (R_2); продуктивність праці робітників, зайнятих у моніторингу фінансово-економічної діяльності підприємств (Π_c); фондодідача основних фондів, задіяних у проведенні моніторингу (Φ_o) тощо.

Системна ефективність моніторингу фінансово-економічної діяльності підприємств можна визначити за формулою

$$E_m = \min t_1 V \min t_2 V \min t_3 V \min t_4 V \min t_5 V \max V_b V \max V_p V \max V_d V \min B_m V \max R_1 V \max R_2 V \max \Pi_c V \max \Phi_o, \quad (1)$$

де E_m – системна ефективність моніторингу фінансово-економічної діяльності підприємств.

Ефективність моніторингу фінансово-економічної діяльності підприємств вимірюється певними критеріями. За визначенням російського вченого Г.Атаманчука, «критеріями ефективності є ознаки, межі, сторони прояву управління, за допомогою яких можна визначити рівень і якість управління, його відповідність потребам та інтересам суспільства» [3]. І саме цим критерії відрізняються від показників, які лише визначають кількісні параметри того чи іншого процесу, явища тощо. Критерії повинні не тільки адекватно відображати ступень досягнення стратегічної мети моніторингу, а ще й бути вимірним. Тільки при наявності системи критеріїв оцінки можна говорити про ефективний моніторинг фінансово-економічної діяльності підприємств.

Незважаючи на те, що існує багато різних поглядів на питання критеріїв оцінки системи моніторингу в управлінні фінансово-господарської діяльності підприємства, однак на практиці стабільних, чітких критеріїв оцінки моніторингу фінансово-економічної діяльності підприємств поки ще не розроблено. Тому виявлення та розробка показників ефективності моніторингу фінансово-економічної діяльності підприємств, їх систематизація, встановлення взаємозв'язку та взаємо-

залежності між різними показниками моніторингу і його результатами – непроста задача, яка потребує цілеспрямованої методичної роботи.

На підставі вищезазначених показників пропонуємо такі критерії ефективності моніторингу фінансово-економічної діяльності підприємств (МФЕДП):

- критерій ефективності виявлення незаконних витрат (характеризує збільшення або зменшення виявлених незаконних витрат на одну гривню витрачену на проведення моніторингу):

$$K_1 = \Delta V_{\text{в}} / B_{\text{м}}, \quad (2)$$

де $\Delta V_{\text{в}}$ – змінення обсягу виявлених незаконних витрат, нестач, не донарахованих податків та штрафних санкцій ($\Delta V_{\text{в}}$ – збільшення, $\Delta V_{\text{в}} < 0$ – зменшення незаконних витрат); $B_{\text{м}}$ – середні витрати моніторингу;

- критерій ефективності відшкодування незаконних витрат (характеризує збільшення або зменшення відшкодованих незаконних витрат на одиницю витрат моніторингу):

$$K_2 = \Delta V_{\text{н}} / B_{\text{м}}, \quad (3)$$

де $\Delta V_{\text{н}}$ – змінення обсягу відшкодованих незаконних витрат, нестач, донарахованих податків та штрафних санкцій, а також повернутих коштів на рахунки підприємств та до бюджету ($\Delta V_{\text{н}} > 0$ – збільшення, $\Delta V_{\text{н}} < 0$ – зменшення відшкодування незаконних витрат);

- критерій невідшкодованості незаконних витрат:

$$K_3 = (\Delta V_{\text{в}} - \Delta V_{\text{н}}) / B_{\text{м}}; \quad K_3 = K_1 - K_2; \quad (4)$$

- критерій ефективності праці суб'єкта моніторингу:

$$K_4 = \Delta \Pi_{\text{с}} / B_{\text{м}}, \quad (5)$$

де $\Delta \Pi_{\text{с}}$ – змінення продуктивності праці працівників суб'єкта моніторингу на одиницю витрат моніторингу ($\Delta \Pi_{\text{с}} > 0$ – збільшення, $\Delta \Pi_{\text{с}} < 0$ – зменшення продуктивності праці);

- критерій ефективності праці об'єкта моніторингу:

$$K_5 = \Delta \Pi_{\text{о}} / B_{\text{м}}, \quad (6)$$

де $\Delta \Pi_{\text{о}}$ – змінення продуктивності праці працівників об'єкта

моніторингу на одиницю витрат моніторингу ($\Delta\Pi_o > 0$ – збільшення, $\Delta\Pi_o < 0$ – зменшення продуктивності праці);

- критерій збільшення додаткових надходжень об'єкту моніторингу:

$$K_6 = \Delta V_o / B_m, \quad (7)$$

де ΔV_o – збільшення додаткових надходжень, одержаних в результаті покращення діяльності об'єкту МФЕДП внаслідок проведеного моніторингу ($\Delta V_o > 0$ – збільшення, $\Delta V_o < 0$ – зменшення додаткових надходжень);

- критерій ефективності фондovіддачі:

$$K_7 = \Delta\Phi_o / B_m, \quad (8)$$

де $\Delta\Phi_o$ – змінення фондovіддачі ($\Delta\Phi_o > 0$ – збільшення, $\Delta\Phi_o < 0$ – зменшення фондovіддачі);

- інтегральний показник ефективності моніторингу фінансово-економічної діяльності підприємств:

$$K_i = \frac{K_1 + K_2 + K_4 + K_5 + K_6}{5}. \quad (9)$$

За наведеними вище критеріями можна дати узагальнюючу оцінку внутрішньої організації та функціонування системи моніторингу. Таке поєднання критеріїв дає можливість оцінити проведений моніторинг, закінчуючи стадією „випуску” управлінського рішення чи впливу.

Ефективність моніторингу фінансово-економічної діяльності підприємств в значній мірі залежить від розробки та практичної реалізації різних видів забезпечення: ресурсного, технічного, інформаційного, інтелектуального, алгоритмічного, програмного, науково-методологічного, правового тощо.

Для підвищення ефективності моніторингу фінансово-економічної діяльності підприємств необхідно, по-перше, підвищувати якість роботи контролюючого складу, який повинен виявляти максимально можливу кількість порушень та зловживань, по-друге, знижувати собівартість моніторингової роботи.

При оцінці ефективності моніторингу фінансово-економічної діяльності підприємств необхідно враховувати використання джерел, що забезпечують позитивний результат його проведення. Джерела підвищення ефективності – це те, що забезпечує суб'єкта моніторингу дося-

гнення більш якісних результатів здійснення моніторингу меншою кількістю витрачених ресурсів.

Джерела ефективності можна поділити на дві великі групи: внутрішні та зовнішні. До внутрішніх відноситься вдосконалення організації проведення моніторингу, економія витрат робочого часу, вдосконалення методології та технології проведення моніторингу, оптимізація використання матеріальних і фінансових ресурсів, покращення використання інтелектуальних можливостей працівників (державних службовців), підвищення кадрового потенціалу. Зовнішні джерела підвищення ефективності залежать від сфери проведення моніторингу та його значення для держави; їх можна поділити на ряд складових.

Залежно від сфери взаємодії розрізняють джерела, що реалізуються на різних рівнях: внутрішньогалузевому (між підприємствами однієї галузі, всередині підприємства), міжгалузевому (між підприємствами різних галузей), внутрішньодержавному й міждержавному.

Внутрішньогалузеві та міжгалузеві джерела підвищення ефективності можуть реалізовуватися, наприклад, шляхом проведення певних заходів щодо покращення інформаційного забезпечення систем моніторингу.

Внутрішньодержавним джерелом підвищення ефективності організації та здійснення моніторингу є вдосконалення законодавчої бази з питань фінансового контролю та моніторингу, координація діяльності суб'єктів фінансового контролю, впровадження інформаційних технологій, створення та впровадження електронного уряду як складової загальних програм побудови інформаційного суспільства (зокрема розробка програми «Електронна Україна» Державним комітетом зв'язку та інформатизації України, презентація якої відбулася в грудні 2002 р.) [4], тобто те, що створює передумову для здійснення такої форми фінансового контролю.

Міждержавні джерела реалізуються в області міжнародного моніторингу протидії легалізації доходів, отриманих незаконним шляхом (наприклад, ратифікація повної імплементації Конвенції Об'єднаних Націй 1998 р. про боротьбу проти незаконного обігу наркотиків та психотропних речовин (Віденська конвенція), Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом), впровадження програми «Е-Європа 2005» [4].

Основні джерела забезпечення ефективності моніторингу фінансово-економічної діяльності підприємств наведено на рис.1.

Забезпечення проведення ефективного моніторингу знаходиться в нерозривному зв'язку з характером економічної політики держави. Ефективність моніторингу – складна економічна категорія. Вона хара-

ктеризується певними критеріями, показниками та чинниками. Структурна схема основних чинників забезпечення ефективності моніторингу фінансово-економічної діяльності підприємств наведена на рис.2.

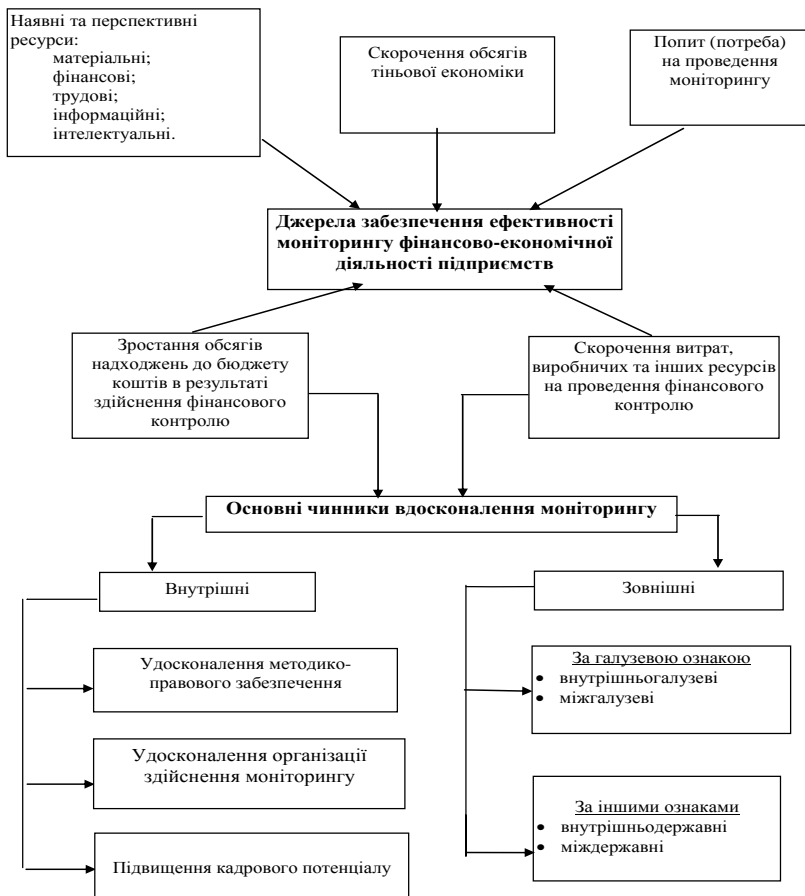

Рис.1 – Класифікація основних джерел економічної ефективності моніторингу фінансово-економічної діяльності підприємств

Слід зазначити, що в цій роботі можуть бути й певні обмеження: обсяг виявлених правопорушень може знижуватися по мірі підвищення результативності контролю, а скорочення собівартості контрольної роботи обмежується необхідним рівнем її якості. В ідеалі моніторинг

фінансово-економічної діяльності підприємств повинен привести до зменшенню порушень, тобто у перспективі він має носити профілактичний характер.

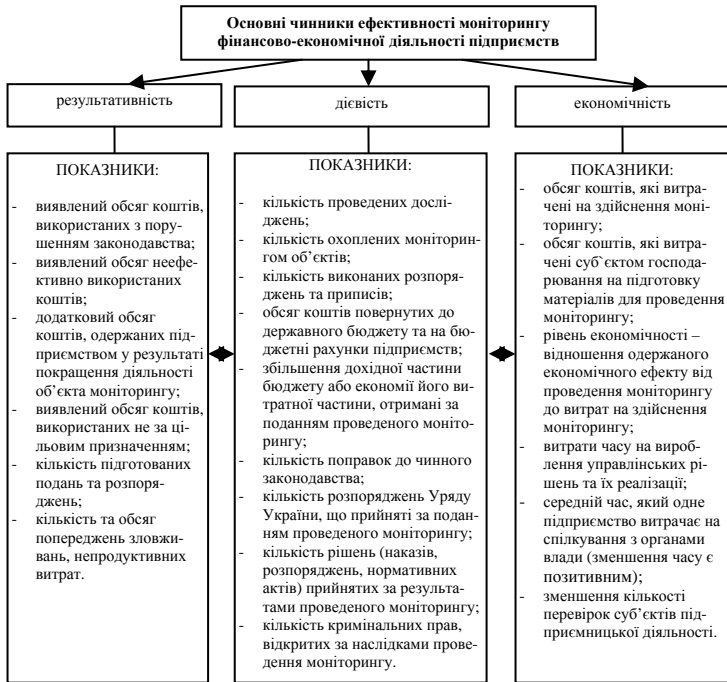

Рис.2 – Структурна схема основних чинників забезпечення ефективності моніторингу фінансово-економічної діяльності підприємств

Запропоновані нами методичні підходи можуть використовуватися для кількісної оцінки ефективності роботи і стимулювання ревізорів і інспекторів, окремого відділу та органу контролю, аудиторських напрямлень.

На нашу думку, осмислення і використання запропонованих теоретичних і методологічних підходів до оцінки ефективності моніторингу фінансово-економічної діяльності підприємств дозволить суттєво збільшити рівень відповідальності за результативність проведення моніторингу як особливої форми фінансово-економічного контролю.

1.Кулинич О. Методика оцінки підсумків організаторської роботи районних державних адміністрацій (виконкомів рад міст обласного значення) // Вісник УАДАУ. –

2001. – №2. – Ч.1. – С.214-223.

2.Артим І. Факторно-критеріальний підхід до оцінки ефективності державного управління //Актуальні проблеми державного управління: Зб. наук. праць Української Академії державного управління при Президенті України / За заг. ред. А.О.Чемериса. – Львів: ЛФ УАДу; Кальварія, 2003. – Вип.4. – С.68-75.

3.Атаманчук Г.В. Государственное управление (организационно-функциональные вопросы). – М.: ОАО «НПО «Экономика», 2000. – 259 с.

4.Чукот С. Сутність електронного уряду та принципи його організації // Вісник УАДАУ. – 2003. – №2. – С.401.

Отримано 31.01.2007

УДК 330.341.1

А.Д.КОНОВАЛЕНКО, канд. техн. наук, А.В.КОЧУБЕЙ

Кремenchугский государственный политехнический университет

СТРАТЕГИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Рассматривается стратегия инновационной деятельности предприятия по выпуску техники для коммунальных нужд.

Машиностроительный комплекс страны, наряду с топливно-энергетическим, занимает одно из ключевых мест в Украине и обуславливает политическую, экономическую и социальную безопасность страны, уровень ее производственного потенциала. Мировой опыт свидетельствует о том, что именно в машиностроении воплощаются основополагающие научные идеи, создаются орудия производства с более высокими качественными характеристиками, определяющими прогресс во всех отраслях хозяйственного комплекса государства.

Экономический кризис, в результате которого наблюдался 75% спад объемов производства в машиностроении Украины, негативно отразился на всей экономике страны, ее социальной и политической жизни. Однако до сих пор в системе государственных приоритетов не определено место машиностроения [1].

Для заводов машиностроительного комплекса Украины, прилагающих большие усилия в целях завоевания зарубежных рынков для своей продукции, проблема конкурентоспособности особо актуальна [2].

Сегодня ключевым фактором завоевания и удержания позиций на рынке, обеспечения максимальной продажи выпускаемой продукции является качество продукции, включая новизну, технический уровень, надежность в эксплуатации, ремонтпригодность.

Переход экономики в новое качественное состояние требует активизации инновационной деятельности, решения проблем формиро-